

uitgeput en ik vermoedelijk tot hetzelfde besluit zou zijn gekomen als de heer ter Poorten, indien de onderhandelingen met mij waren voortgezet en ik de hoogste autoriteit was geweest. Ik legde ook uit dat de gedachtenwisseling met het opperbevel enige onzekerheid, dus een mate van bewegingsvrijheid, had gelaten.

Ik herinner mij tenslotte nog opgemerkt te hebben dat degenen die later kritiek zouden willen oefenen, er wellicht op zouden wijzen dat generaal Imamoera niet met ondubbelzinnige woorden het dreigement van een bombardement van Bandoeng had geuit, en verder, dat de campagne op Java aan Nederlandse zijde weinig kostbaar aan mensenlevens geweest was en dit allicht als aanduiding zou worden beschouwd dat de strijd met onvoldoende kracht was gevoerd.¹

In de loop van die maandag trokken Japanse militairen Bandoeng binnen. In de noordelijke wijk vorderden zij talrijke huizen van Nederlanders – de bewoners moesten, met achterlating van al hun bezittingen, maar zien waar zij onderdak konden vinden. Over de Postweg die gouverneur-generaal Daendels in het begin van de negentiende eeuw bijna over de volle lengte van Java had laten aanleggen en die heel Bandoeng doorsneed, zag men nu vechtwagens rijden, bemand met Japanse militairen: 'soldaten met stoppelbaarden', aldus een Nederlander, 'robuste, aapachtige typen van Korea en Formosa' (dat waren toen Japanse koloniën). 'Het militaire tenue bestaat in hoofdzaak uit een broekje en een petje met een lap in de nek . . . Hun standpunt tegenover kostbaarheden is raadselachtig: van de een worden portefeuille, geld, horloge en gouden ringen gestolen, een ander wordt geheel ongemoeid gelaten.'² Ook auto's en fietsen werden geroofd – anderzijds werden hier en daar Japanse militairen van wie bleek dat zij winkels hadden geplunderd, ter plekke door hun officieren doodgeschoten.

Verbijsterd werd dit alles door de Nederlanders aanschouwd. De toekomst leek uiterst somber en onder hun inheems huispersoneel, voorzover nog aanwezig (er waren personeelsleden die in de voorafgaande dagen weg waren gebleven van hun werk) waren er niet weinigen die met een enkel woord of een stil gebaar van medegevoel getuigden. Ook in Bandoeng bleek evenwel dat andere inheemsen een duidelijke vreugde aan de dag legden over een gebeuren dat zij zagen als de aanloop tot Indonesië's onafhankelijkheid. 's Morgens al constateerde een Nederlands ingenieur van de Staatsspoorwegen dat de inheemsen die op het hoofdbureau werkzaam waren, 'elkaar hartelijk feliciteerden. Wij voel-

¹ Getuige van Starckenborgh, *Eng.*, punt n, ongepublic. verhoren, vraagno. 29 116.

² W. H. J. Elias: *Indië onder Japanse hiel* (1946), p. 34-35.